

2. Кабанець М. Теоретичні засади формування у майбутніх інженерів потреби у творчій самореалізації / М. Кабанець // Вісник Львів. ун-ту. Сер. педагогічна. – 2009. – Вип. 25, ч. 3. – С. 197–205.

3. Нікішина Т.В. Феномен творчого самовираження сучасного педагога та його індивідуальна акмеологічна модель / Т. В. Нікішина // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2006. – Вип. 40. – С. 315–320.

4. Рибалко Л.С. Психологічне обґрунтування питань самореалізації особистості / Л.С. Рибалко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць / редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2006. – Вип. 40. – С. 374–380.

5. Романовський О.Г. Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності : монографія / О.Г. Романовський. – Х. : Основа, 2001. – 312 с.

6. Черкашин О.Д. Сутність поняття “самовизначення” / О.Д. Черкашин // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць / редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2006. – Вип. 40. – С. 457–461.

БЕЗЗУБКІНА О.О.

ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Що ж це таке “обдарованість” і як вона виявляється в зовсім маленькій дитині? Що примушує батьків побачити в малюку таланти і потім шукати підтвердження свого відкриття у фахівців? Найбільш частий прояв обдарованості – це рання мова й великий словниковий запас. Разом із цим відзначається надзвичайна уважність (“Вона все помічає!”), невгамовна цікавість (“Куди вона тільки не влізе!”) і відмінна пам’ять (“Вона після двох разів усі казки слово в слово повторює”).

Хоча такі ранні прояви обдарованості зазвичай означають видатні інтелектуальні здібності, зовсім не всі обдаровані діти змалку вражають батьків своїми талантами. Так, Ньютон, Дарвін, П’єр Кюрі, Лобачевський славилися в школі бездарними. Ейнштейн в студентські роки вважали нездібним у математиці. Шаляпіна в молодості не взяли в хор, а Сурикову відмовили в прийомі в Академію мистецтв, причому її інспектор обурено заявив: “За такі малюнки вам навіть біля Академії треба заборонити ходити!”.

Проте відомо й інше: немало видатних людей у різних галузях діяльності були в дитинстві рано дорослими. Дуже рано може заявити про себе не тільки спеціальний талант у галузі мистецтва (наприклад, у Римського-Корсакова, Рафаеля, Репніна, Серова, Сурикова і деяких інших), а й власне розумова обдарованість.

Які ж найбільш загальні риси властиві обдарованим дітям? Обдарованість в основному визначається трьома взаємопов’язаними параметрами:

які випереджають розвитком пізнання, психологічним розвитком і фізичними даними.

У сфері випереджального розвитку пізнання зазвичай наголошується таке:

1. Існують особливі періоди, коли діти “вбирають” есе, що оточує. Вони здатні займатися декількома справами відразу.

2. Такі діти дуже цікаві. Їм необхідно активно досліджувати навколишній їх світ.

3. Обдарована дитина часто не терпить яких-небудь обмежень на свої дослідження.

4. Обдарованих дітей у ранньому віці відрізняє здатність простежувати причинно-наслідкові зв'язки та робити відповідні висновки.

5. Вони зазвичай володіють відмінною пам'яттю, яка базується на ранній мові й абстрактному мисленні. Їх відрізняє здатність класифікувати та категоризувати інформацію й досвід.

Крім того, характерний великий словниковий запас. Маленькі “вундеркінди” із задоволенням читають словники, енциклопедії, вигадують слова, які повинні, на їх думку, виражати їх власне поняття, віддають перевагу іграм, що вимагають активізації розумових здібностей. Талановиті діти легко справляються з пізнавальною невизначеністю.

При цьому труднощі не примушують їх відключатися. Вони із задоволенням сприймають складні й довгострокові завдання, терпіти не можуть, коли їм нав'язують готову відповідь. Обдаровану дитину відрізняє підвищена концентрація уваги на чому-небудь, завзятість у досягненні результату у сфері, яка їй цікава.

У сфері психосоціального розвитку обдарованим і талановитим дітям властиві такі риси:

1. Добре розвинене відчуття справедливості, що виявляється дуже рано.

2. Особисті системи цінностей у маленьких обдарованих дітей дуже широкі. Вони гостро сприймають суспільну несправедливість, встановлюють високі вимоги до себе й оточення, живо відгукуються на правду, справедливість, гармонію та природу.

3. Характерна особливість таких дітей – яскрава уява. Воно народжує неіснуючих друзів, ціле фантастичне життя, багате і яскраве. Зазвичай діти у віці від двох до п'яти років не можуть чітко розвести реальність і фантазію.

4. Для обдарованих дітей, як правило, характерні перебільшені страхи, оскільки вони здатні уявити безліч небезпечних наслідків. Вони також надзвичайно сприйнятливі до немовних проявів відчуттів оточення (наприклад, мовчазної напруги).

5. Однією з найбільш важливих рис для внутрішньої рівноваги обдарованої людини є добре розвинене відчуття гумору.

6. У дошкільні роки обдаровані діти і їх менш здібні однолітки є віковими егоцентристами в своєму тлумаченні подій і явищ.

Коли дитячий егоцентризм супроводжується підвищеною чутливістю й роздратуванням від нездатності зробити щось, можуть виникнути проблеми в спілкуванні з однолітками.

Таким чином, обдаровані діти деколи страждають від деякого соціального неприйняття їх з боку однолітків, а це розвиває в них негативне сприйняття самих себе, що підтверджують численні дослідження.

Найбільш корисним, з погляду формування здорового самосприйняття та відчуття повноцінності, є спілкування з такими самими обдарованими дітьми.

Сім'ї, де прийнято допомагати одне одному, і де батьки, брати та сестри разом займаються всіма справами, також зміцнюють позитивне самосприйняття кожної дитини.

Фізичні особливості обдарованості. Існують два стереотипи фізичних характеристик обдарованих дітей, що змагаються. Перший – це худий, маленький, блідий “Книжковий черв'як” в окулярах. Інший же – висунутий Л.Терменом (американським психологом) у його монументальній праці “Вивчення геніїв” в 1925 р. – говорить нам, що обдаровані діти вищі на зріст, міцніші, здоровіші і красивіші, ніж їх ординарні однолітки. Хоча другий образ переважніший за перший, обидва вони достатньо далекі від істини. Немає ніякого сенсу робити стереотипні узагальнення щодо зросту, ваги, здоров'я або зовнішності обдарованих дітей. Вони достатньо привабливі своєю різноманітністю.

Обдарованих дітей, як і талановитих дорослих, відрізняє високий енергетичний рівень, причому вони сплять менше від звичайного.

Їх моторна координація й володіння руками часто відстають від пізнавальних здібностей. Їм необхідна практика. Відмінність в інтелектуальному й фізичному розвитку таких дітей може бентежити їх і розвивати несамостійність.

Зір обдарованих дітей (у віці до 8 років) часто нестабільний, їм важко міняти фокус зблизька на далеке (від парти до дошки).

Ми розглянули багато рис обдарованих дітей. Їх неординарні здібності продукують у дітях як сильні сторони, так і негативні риси. Для обдарованих дітей характерна досить нестандартна сукупність поведінкових моделей, тому їм важко знаходити спільну мову з однолітками, вчителями і навіть членами своєї сім'ї. У зв'язку із цим учителі й вихователі обдарованих дітей часто відзначають їх прагнення переривати співбесідника, вправляти його, демонструвати власні знання й перетворювати навколишніх на предмет насмішок.

Одна з неприємних рис обдарованих людей, що найчастіше відрізняються, – прагнення переривати співрозмовника. Обдаровані діти схоплюють думку на льоту; очевидно, дитина вважає, що і всі інші слухачі, які беруть участь у цій бесіді, сприймають та обробляють інформацію з такою

самою швидкістю. Культури діалогу потрібно навчати із самого дитинства. Дуже корисно звернутися до сильно розвинутого відчуття справедливості: кожен повинен мати можливість сприймати те, про що йдеться, кожному потрібно дати на це необхідний час.

Допоможіть дитині навчитися терпіння – чесноти, якої обдарованим дітям часто бракує. Батькам у цьому плані також слід думати й про свої моделі поведінки.

Іншою стороною проблеми є поведінка дитини на уроці.

Обдарована дитина завжди першою тягне руку у відповідь на запитання, поставлене вчителем. Це часто народжує якусь відчуженість однокласників і роздратування самого вчителя. У такій ситуації батьки можуть поговорити з дитиною про альтернативний підхід до ситуації.

Якщо для 8-річної дитини бажання уникнути неприємних поглядів своїх друзів вище, ніж бажання показати себе, порадьте їй бути більш терплячою. “Припустимо, ти знаєш відповідь на поставлене запитання, але не поспішай і подивися по сторонах. Порахуй до 10 і, якщо ніхто в класі не підняв руки, можливо, це той випадок, коли краще не вирізняться?”

У такій ситуації і вчитель може допомогти дитині. Наприклад, деякі педагоги можуть домовлятися з учнем, щоб ті записували свої блискавичні відповіді на папері й віддавали їх учителеві в кінці уроку. Друга властивість обдарованих дітей, що часто дратує людей, – це їх звичка виправляти інших.

Батьки, які розуміють, що в цьому випадку небажана модель поведінки виникла з поєднання альтруїзму й дитячого егоцентризму, можуть допомогти дитині дістатися до витоків проблеми.

Вони повинні пояснити дитині, що не всяка людина так само боїться виявитися неправою, як і її непроханий помічник. Людина, яку публічно виправляють, переживає більшу незручність, ніж якби вона зробила помилку у вимові або дрібну неточність у поданні інформації.

Знущання, висміювання інших – проблеми, які мають коріння як у крайній чутливості обдарованих дітей, так і в значних мовних навичках. Якщо це спостерігається, подумайте гарненько, чи немає в оточенні дитини якогось джерела болю, страждання. Якщо вам зробили боляче, ваша реакція – відповісти тим самим, а якщо ви не можете помститися кривдникові, ви зазвичай спрямовуєте гнів на того, хто опинився поряд. Обдаровані діти прагнуть зробити боляче у відповідь, використовуючи різьочу зброю двох видів – багатий мовний запас і гостре сприйняття вразливих сторін друзів або членів сім’ї.

Поговоріть з дитиною про те, що так сильно зачіпає її при щоденному спілкуванні. Поставтеся з увагою до дитячого виявлення болю й образи, постарайтеся зрозуміти причини. Допоможіть дитині також зрозуміти хворобливість її власних випадів.

Джон Гауен, авторитет у галузі вивчення обдарованості, запропонував цілу серію корисних рад батькам, які піклуються про розумове здо-

ров'я й щастя своїх дітей, оскільки сім'я здатна розвинути або знищити творчий потенціал дитини. Наведемо їх:

1. Забезпечте добру психологічну обстановку для дитини.
2. Підтримуйте здібності дитини до творчості й виявляйте співчуття до ранніх невдач. Уникайте несхвальної оцінки пошуків дитини.
3. Будьте терпимими до дивних ідей, поважайте цікавість, питання й ідеї дитини.
4. Залишайте дитину одну й дозволяйте, якщо в неї є таке бажання, самій займатися своїми справами. Надлишок "шефства" може ускладнити творчість.
5. Допмагайте дитині вчитися будувати його систему цінностей так, щоб вона могла поважати себе й свою ідею разом з іншими ідеями та їх носіями.
6. Допмагайте дитині в задоволенні основних людських потреб (відчуття безпеки, любов, пошана до себе й оточення). Пам'ятайте, що людина, основні потреби якої не задоволені, менш здатна досягти висот самовираження.
7. Допмагайте дитині справлятися з розчаруваннями й сумнівами, коли вона перебуває в процесі незрозумілого для однолітків творчого пошуку.
8. Пояснюйте, що на багато її запитань не завжди можна відповісти однозначно. Для цього потрібний час, а з її боку – терпіння.
9. Допмагайте дитині цінувати в собі творчу особу.
10. Помогайте дитині глибше пізнати себе.
11. Неодмінно постарайтеся знайти дитині компаньйона того самого віку й таких самих здібностей. Для дитини шкільного віку дуже важливо мати друга того самого віку й статі.

Батьки повинні із самого початку пам'ятати про те, якого значення для дітей набувають батьківські очікування й надії в період, коли особа дитини ще недостатньо сформована.

Кажучи про свої дитячі враження, обдаровані підлітки й уже дорослі люди відзначають, що батьки сприймали їх в основному як вундеркіндів, не намагаючись побачити в них особистості.

Отже, батькам слід приймати дітей такими, якими вони є, а не розглядати їх як носіїв талантів. Їх таланти виростають з індивідуальності особи, досягнення залежать від того, як ця особа розвинеться.

Зі вступом такої дитини до школи незвичність її розумових можливостей стає проблемою не тільки для сім'ї, а й для вчителів.

Недостатньо високий рівень психологічної підготовки вчителя для роботи з дітьми, що виявляють нестандартність у поведінці й мисленні, приводить до того, що, оцінюючи своїх підопічних, учителі відзначають у них демонстративність, бажання все робити по-своєму, істеричність, небажання й невміння слідувати прийнятним зразкам тощо. Такі оцінки часто є

наслідком неадекватного розуміння вчителем особистості й розвитку дитини.

Так, дослідження П. Торренса показали, що обдаровані діти швидко проходять початкові рівні розвитку інтелекту й чинять опір усім видам нетворчих робіт, що може розцінюватися дитиною як упертість, лінощі або дурість. Складність полягає в тому, що сама обдарована дитина без спеціальної допомоги психолога або кваліфікованого вчителя не може зрозуміти, у чому причина її опору тим видам робіт, які охоче виконують інші діти.

За даними П. Торренса (1962 р.), близько 30% відраховуваних зі школи (за нездатність, неуспішність) становлять обдаровані діти.

Праці Дж. Гілфорда показали, що до кінця школи багато талановитих дітей іноді відчувають важкий стан депресії, змушені маскувати свою обдарованість. Обдаровані діти зазнають у школі дискримінації через відсутність диференційованого навчання, орієнтацію школи на середнього учня.

Необхідність складання спеціальної програми навчання для обдарованих дітей (як шкільного, так і дошкільного віку) давно обґрунтована фахівцями в галузі освіти. При цьому підкреслюється, що ці відмінності не зводяться просто до більшого обсягу освоюваного матеріалу або вищих темпів навчально-пізнавального процесу. Слід враховувати ту обставину, що обдаровані діти є абсолютно особливою частиною дитячого населення, яка потребує індивідуалізованого навчання.

Панов запропонував принципи спеціалізації навчальних програм стосовно обдарованих дітей різного віку.

Зміст навчальної програми для обдарованих і талановитих дітей має передбачати:

1. Детальне, поглиблене вивчення найбільш важливих проблем, ідей, які інтегрують знання зі структурами мислення.

2. Розвиток продуктивного мислення, а також умінь його практичного застосування, що дає змогу учням осмислювати наявні знання й генерувати нові.

3. Повинна давати їм можливість залучатися до знання, що постійно змінюється й розвивається, і до нової інформації, прищеплювати їм прагнення до здобуття знань.

4. Передбачити наявність і вільне використання відповідних джерел.

5. Заохочувати їх ініціативу й самостійність; сприяти розвитку їх свідомості та самосвідомості, розуміння зв'язків з іншими людьми, природою, культурою тощо.

Підготовка педагогічного персоналу – невід'ємна частина програми. Зрозуміло, що до вчителів, які працюють з обдарованими дітьми, висувається підвищена вимога. Не всі вчителі здатні працювати з обдарованими дітьми.

Позитивна “Я-концепція” становить одну з найважливіших характеристик учителя, що працює з обдарованими дітьми. Учитель, який відрізняється низькою самооцінкою, як правило, переживає почуття побоювання

перед своїми талановитими вихованцями, а значить, не може викликати в них пошани. Серед інших важливих якостей учителя можна виділити зрілість, успішний досвід психологічної роботи, емоційну стабільність і творчий початок.

Висновки. Оцінювання творчих здібностей є найважливішою складовою процесу встановлення обдарованості дітей. Розвиток цього виду тестування значно стримувався невизначеністю самого поняття творчості і його критеріїв.

Гетзелс і Джаксон розробили батарею тестів, за допомогою яких можна було диференціювати висококреативних (які творчо мислять) і високоінтелектуальних дітей. Автори встановили, що високоінтелектуальні діти рівнялися на досягнення, стандарти, норми дорослих і вчителів, а висококреативні віддавали перевагу особливим досягненням, що відрізняються від загальноприйнятих.

На практиці найширше використовується характеристика творчості, заснована на дослідженнях Дж. Гілфорда [6]. Ця характеристика включає такі параметри, як легкість, гнучкість, оригінальність і точність мислення, а також уяви. На сьогодні оцінювання творчих здібностей в основному проводиться на основі методик П. Торранса. У нашій країні більшість тестів є модифікацією тестів Дж. Гілфорда і П. Торранса [5].

Література

1. Гильбух Ю.З. Внимание: одаренные дети / Ю.З. Гильбух // Педагогика и психология. – 1991. – № 9.
2. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей / Г.С. Костюк. – К., 1963.
3. Лейтес Н. Способность и одаренность в детские годы / Н. Лейтес. – М., 1984. – 281 с.
4. Матюшкин А.М. Загадки одаренности / А.М. Матюшин. – М. : Школа-пресс, 1993.
5. Дослідження творчої обдарованості з використанням тестів П. Торренса у молодших школярів // Вопросы психологии. – 1991. – № 1. – С. 27–32.
6. Соколова В.Н. Отцы и дети в меняющемся мире / В.Н. Соколова, Г.Я. Юзефович. – М. : Просвещение, 1991. – С. 104–111.
7. Туник Е.Е. Природа и диагностика творческих способностей : метод. рек. для психологов и для педагогов / Е.Е. Туник. – СПб., 1992.

БЕЛЬМАЗ Я.М.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОБОТИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В США ТА ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Особливість роботи викладача вищої школи полягає в тому, що це – складноорганізована діяльність, яка містить у собі декілька взаємопов'язаних видів, що мають спільні компоненти. Головна відмінність одного виду від іншого полягає в різноманітності об'єктів діяльності, що надають їй